

Kokmeeuw *Larus ridibundus*, Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* en Stormmeeuw *Larus canus* als broedvogels in Vlaanderen

Black-headed Gull *Larus ridibundus*, *Mediterranean Gull* *Larus melanocephalus* and *Common Gull* *Larus canus* as breeding birds in Flanders, Belgium

Mouette rieuse *Larus ridibundus*, *Mouette mélanocéphale* *Larus melanocephalus* et *Goéland cendré* *Larus canus*, espèces nicheuses en Flandre, Belgique

GLENN VERMEERSCH, RENAUD FLAMANT & ANNY ANSELIN

Inleiding

Lange tijd was de Kokmeeuw de enige broedende meeuwensoort in Vlaanderen. Vanaf de jaren '60 kwam daar verandering in. Achtereenvolgens konden Zilvermeeuw *Larus argentatus* (1960), Zwartkopmeeuw (1964), Stormmeeuw (eerste in 1924 maar pas jaarlijks vanaf 1972), Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus* (1985) en

recent wellicht ook Geelpootmeeuw *Larus michahellis* (2002) toegevoegd worden aan de lijst van jaarlijks broedende vogelsoorten in Vlaanderen. Voor de meeste van deze soorten was dit de start van een echt succesverhaal. Hoe het de grotere meeuwensoorten de laatste decennia vergaan is, is elders te lezen in dit nummer (Stienen et al. 2002). In deze bijdrage gaan we dieper in op

de verspreiding en de trends bij de andere meeuwensoorten (Kok-, Zwartkop- en Stormmeeuw) met vooral aandacht voor de recente ontwikkelingen in de periode 1994-2000.

SAMENVATTING

Dit artikel geeft een overzicht van de aantalsontwikkelingen en trends bij de drie in Vlaanderen broedende 'kleinere' meeuwensoorten: Kokmeeuw *Larus ridibundus*, Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* en Stormmeeuw *Larus canus*. De nadruk wordt gelegd op de periode 1994-2001.

De Kokmeeuw is de meest algemene broedende meeuwensoort in Vlaanderen. Tussen 1994 en 2001 schommelde de broedpopulatie tussen 12.000 en ruim 20.000 paar. Vergeleken met de jaren '80 vertoont de soort een vrij stabiele trend.

Wel was er een aanzienlijke afname van de broedkolonies in natuurlijke heidevennen. Dit wordt blijkbaar volledig gecompenseerd door de vestiging van kolonies op niet-natuurlijke – vaak industriële - locaties.

De Zwartkopmeeuw is een relatief recente aanwinst voor de Vlaamse avifauna met een eerste broedgeval in 1964. De soort kende een definitieve doorbraak in het begin van de jaren '90. In de tweede helft van de jaren '90 namen de aantallen duidelijk toe, wat resulteerde in een voorlopig hoogtepunt van 480 paar in 1999. In 2000 en 2001 schommelde de Vlaamse broedpopulatie rond 300

broedparen. De Vlaamse kolonies vormen eigenlijk samen met de aangrenzende Nederlandse Delta-populatie een grensoverschrijdende populatie die in 2001 1800 broedparen bereikte.

Met een eerste broedgeval in 1924 broedt de Stormmeeuw al vrij lang in Vlaanderen. Tot op heden is er, ondanks een lichte toename van de aantallen, geen sprake van een echte doorbraak. In 2001 schommelde de Vlaamse populatie rond 36-45 broedparen waarvan het merendeel in de Zeebrugse voorhaven.

ABSTRACT

*This article presents a review of the breeding numbers and trends of three 'smaller' gull species breeding in Flanders, Belgium: Black-headed Gull *Larus ridibundus*, Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* and Common Gull *Larus canus*. The emphasis is laid on the period 1994-2001.*

The Black-headed Gull is the most common breeding gull species in Flanders. Between 1994 and 2001, the Flemish breeding population fluctuated between 12.000 and

more than 20.000 pairs. Since the beginning of the 1980's, there is no clear trend and the populations seems to be quite stable, despite some short term fluctuations. The decline of breeding colonies in natural (heathland) habitat is fully compensated by the increase of breeding colonies on artificial (industrial) sites. The Mediterranean Gull is a relatively new breeding bird in Flanders (since 1964). Numbers rose very strong in the 1990s, resulting in a record number of 480 pairs in 1999. In 2000 and 2001 the Flemish breeding

population reached about 300 pairs. The Flemish breeding population makes part of the adjacent population in the Dutch Delta-area, with a total breeding population for both areas of 1800 pairs in 2001. The Common Gull started breeding in Flanders in 1924 but until now, despite a slight increase in numbers, there hasn't been a real breakthrough. In 2001, the Flemish population equals about 36-45 breeding pairs, most of which were found in the outer harbour of Zeebrugge.

RÉSUMÉ

*L'article donne un aperçu des évolutions quantitatives de trois espèces "de plus petite taille" qui nichent en Flandre: Mouette rieuse *Larus ridibundus*, Mouette mélanocéphale *Larus melanocephalus* et Goéland cendré *Larus canus*. L'accent est mis sur la période 1994-2001.*

La Mouette rieuse est le laridé nidificateur le plus répandu en Flandre. Entre 1994 et 2001 la population nicheuse a oscillé entre 12.000 et plus de 20.000 couples. Depuis les années 80 l'espèce semble bien se maintenir. Dans cette période on constata une décroissance remarquable des colonies nicheuses des mares naturelles dans les landes de bruyère. Ceci est

compensé complètement par l'installation de colonies sur des terrains artificiels, souvent industriels.

La Mouette mélanocéphale, avec un premier cas de nidification en 1964, est une acquisition relativement nouvelle pour l'avifaune flamande. L'espèce connut une percée définitive au début des années 90. Dans la seconde moitié des années 90 les nombres se sont encore élevés, ce qui a résulté en 1999 en un maximum provisoire de 480 couples. En 2000 et en 2001 la population nidificatrice flamande variait autour de 300 couples. Les colonies flamandes peuvent être considérées comme faisant partie de la population limitrophe de la zone du Delta des Pays-Bas,

qui atteignit en 2001 une population transfrontalière de 1800 couples nidificateurs. Le Goéland cendré niche depuis longtemps en Flandre (premier cas de nidification en 1924), mais jusqu'à présent il n'est - malgré une légère augmentation quantitative - pas encore question d'une véritable percée. En 2001 la population flamande oscilla autour de 36-45 couples nidificateurs, dont la plupart dans l'avant-port de Zeebrugge.

Glenn Vermeersch, Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B- 1070 Brussel; glenn.vermeersch@instnat.be

Anny Anselin, Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B- 1070 Brussel; anny.anselin@instnat.be

Renaud Flamant, Olmstraat 23, B-1040 Brussel; Renaud.Flamant@skynet.be

Adulte Stormmeeuw *Larus canus* in de voorhaven van Zeebrugge (Foto: Guido Orbie)

Materiaal en methoden

Een belangrijke gegevensbron voor dit artikel was het project "Bijzondere Broedvogels Vlaanderen (BBV)" dat in 1994 door het Instituut voor Natuurbehoud en de Vlaamse Avifauna Commissie vzw. werd opgestart (o.a. Devos & Anselin 1996, Anselin et al. 1998). Dit monitoringproject verzamelt gedetailleerde informatie over alle zeldzame, kolonievormende en exotische broedvogels in Vlaanderen. Voor de periode 2000-2001 konden we ook in belangrijke mate terugvallen op het in 2000 gestarte project "Vlaamse Broedvogelatlas 2000-2003" (Anselin et al. 2000, Vermeersch et al. 2000). Aanvullende gegevens van de broedkolonies werden gehaald uit regionale tijdschriften, oudere naslagwerken en artikels, of verzameld via persoonlijke contacten. Voor Zwartkopmeeuw konden we bijna volledig terugvallen op de gegevens die al jarenlang verzameld worden door Renaud Flamant. Bovenvermelde gegevensbronnen lieten ons toe om een zo goed als volledig overzicht samen te stellen van de jaarlijkse broedvogelaantallen in alle gekende Vlaamse meeuwenkolonies sinds 1994. Voor de berekening van de Vlaamse of provinciale populatietotalen werd bij kolonies die in een bepaald jaar niet geteld werden, een schatting gemaakt van het aantal broedparen op basis van gegevens in andere jaren. De gegevens werden tevens ingevoerd in een Digitaal Informatie Systeem (Esri 1996) en op die manier verder verwerkt in verspreidings- en aantallenkaarten.

Resultaten en discussie

KOKMEEUW

Aantalsevolutie

In 1952 werd het Belgische broedbestand op amper 3300 geschat maar omstreeks 1970 was dat al opgelopen tot ca 32.000, vooral dankzij de spectaculaire ontwikkelingen op de Snepkensvijver te Lichtaart waar toen tot 25.500 paar werden geteld (Lippens & Wille 1972). In de periode 1973-1977 werd de totale Belgische populatie geschat op 8600 broedparen waarvan de overgrote meerderheid in heidevennen in de provincies Antwerpen en Limburg. Aan de kust kwam de soort alleen voor in het Zwin (Devillers et al. 1988). De aantallen in de gigantische kolonie aan de Snepkensvijver waren toen al flink teruggelopen tot 1400 -

4500 broedparen in 1978 (Cuypers 1979). Een schatting van het aantal broedparen in 1979 en 1980 leverde in Vlaanderen respectievelijk 14.239 - 15.550 en 12.108 - 13.568 paar op (Paulussen & De Bont 1982). De aantallen in de periode 1985-1991 liepen terug op tot 20.000 - 25.000 broedparen maar het betrof hier slechts een ruwe schatting (Van Vessem & Meire 1990; Anselin & Devos 1992).

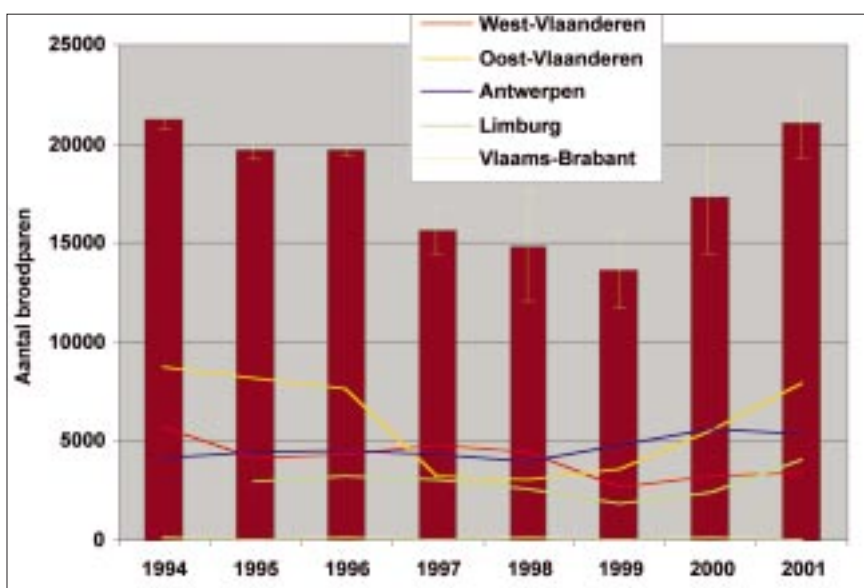
In 1994 startte het BBV-project en vanaf dan beschikken we opnieuw over gedetailleerde en betrouwbare cijfers over het broedbestand in de Vlaamse Kokmeeuwenkolonies. De eerste twee jaren leverden een raming op van gemiddeld ongeveer 20.000 broedparen. Daarna volgde een lichte en geleidelijke terugval tot minder dan 15.000 paar in 1999. In de daar-

opvolgende jaren trad er echter een herstel op en in 2001 bedroeg het Vlaamse broedbestand opnieuw meer dan 20.000 paar (Tabel 1, Figuur 1).

Verspreiding en habitatkeuze

Een volledig overzicht van het aantal broedparen van Kokmeeuw in 1994-2001 per kolonie wordt gegeven in Tabel 2. Merk wel op dat alleen de getelde (of geschatte) aantallen worden weergegeven. Niet alle kolonies werden elk jaar geteld, hoewel getracht werd de tabel in de mate van het mogelijke te vervolledigen.

Hoewel het globale verspreidingsbeeld relatief weinig verandert, blijkt uit Figuren 2-4 toch duidelijk dat zich tussen verschillende jaren nogal wat verschuivingen kunnen

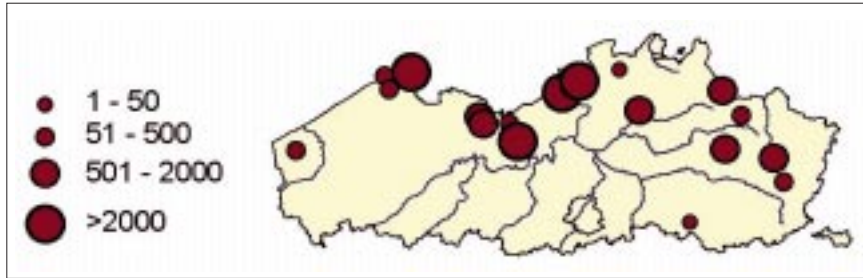
Figuur 1: Aantalsevolutie van de broedpopulatie van Kokmeeuw in Vlaanderen in de periode 1994-2001

Figure 1. Trend in the number of breeding pairs of Black-headed Gull in Flanders, 1994-2001.

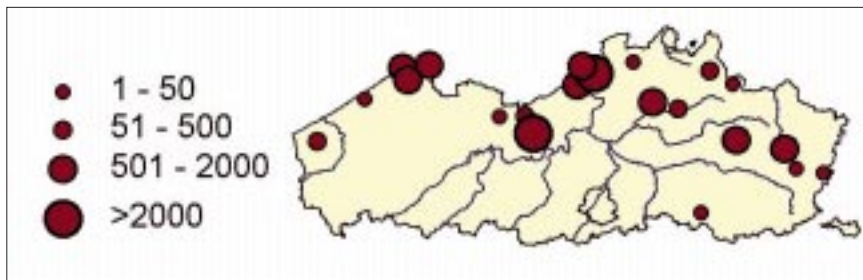
Jaar	Populatieschatting Vlaanderen	West-Vl.	Oost-Vl.	Antw.	Vl.-Brab.	Limb.
1994	20.915-21.515	5632-5657	8688	3990-4190	105-110	2500
1995	19.364-20.014	4125	8169	4130-4630	40	2900-3050
1996	19.501-19.801	4300	7615	4321-4621	50	3215
1997	14.804-16.500	4783	3195	4112-4562	30-35	2684-3314
1998	12.896-16.831	4326-4476	2500-3500	3801-4111	70-80	2339-2854
1999	12.302-15.022	2655	3310-3860	4725-4850	10-15	1552-2107
2000	15.306-19.296	3200	4551-6500	5266-5766	50-100	2138-2644
2001	19.843-22.233	3274-3424	7780-8000	5060-5560	12	3712-4300

Tabel 1: Aantal geschatte broedparen van Kokmeeuw in Vlaanderen en per provincie in de periode 1994-2001

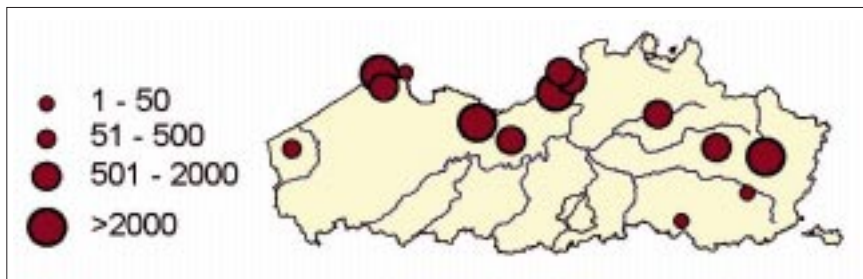
Table 1: Number of estimated breeding pairs of Black-headed Gull in Flanders (and each province within it) during the period 1994-2001

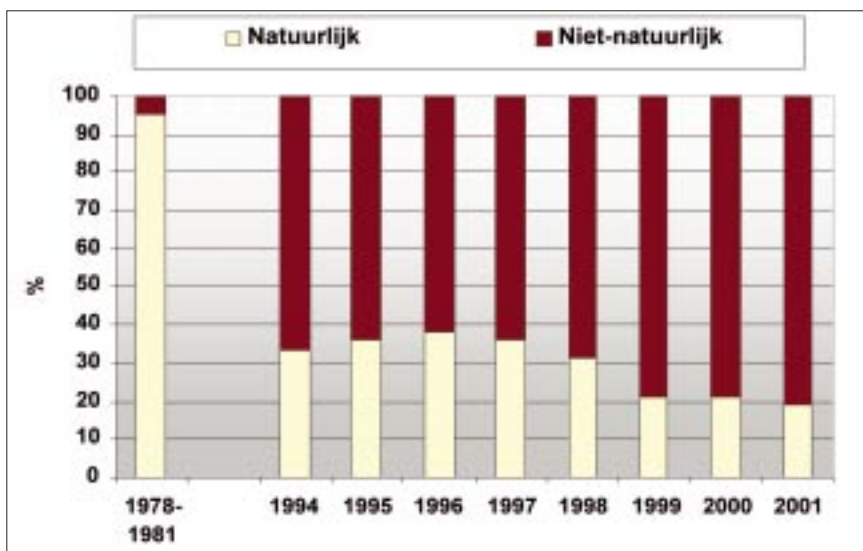
Figuur 2: Verspreiding en aantallen broedparen van de Kokmeeuw in Vlaanderen in 1995
Figure 2: Distribution and breeding numbers of the Black-headed Gull in Flanders in 1995.

Figuur 3: Verspreiding en aantallen broedparen van de Kokmeeuw in Vlaanderen in 1999
Figure 3: Distribution and breeding numbers of the Black-headed Gull in Flanders in 1999.

Figuur 4: Verspreiding en aantallen broedparen van de Kokmeeuw in Vlaanderen in 2001
Figure 4: Distribution and breeding numbers of the Black-headed Gull in Flanders in 2001.

Figuur 5: Kokmeeuwen broedend op natuurlijke versus niet-natuurlijke terreinen in de periode 1994-2001 in vergelijking met 1978-1981
Figure 5: Breeding Black-headed Gulls in natural versus man-made habitat in the 1994-2001 period compared with 1978-1981

voordoen in de locaties, de grootte en het aantal kolonies van de Kokmeeuw in Vlaanderen. We kunnen stellen dat de Kokmeeuw meer en meer de voorkeur geeft aan voor industriële doeleinden gecreëerde biotopen zoals opgespoten terreinen, vuilstorten en bezinkingsbekkens van suikerfabrieken. Dit gaat gepaard met een algemene terugval in natuurlijke biotopen, een trend die trouwens ook in Nederland werd vastgesteld (Van den Brink et al. 1996).

Figuur 5 toont het percentage Kokmeeuwen broedend op natuurlijke versus niet-natuurlijke locaties in de periode 1994-2001, vergeleken met de periode 1978-1981. Eind de jaren '70 en begin de jaren '80 broedde nog 93-97 % van het Vlaamse broedbestand op natuurlijke terreinen (Paulussen & De Bont 1982). In 2001 was dat aandeel gezakt tot slechts 19 %.

De meest opvallende afname deed zich voor bij kolonies die gevestigd waren in heidevennen. Het voorbeeld van de Snekensvijver werd reeds aangehaald, maar ook de ooit erg grote kolonie van de Ronde Put in Mol-Postel is aan het eind van de jaren '90 verdwenen. Kokmeeuwkolonies in heideterreinen waren nooit erg geliefd bij de beheerders omwille van de eutrofiëring van de vennen door de uitwerpselen. Hierdoor werden ze in vele gevallen fel bestreden (rapen of schudden van de eieren, actief verstoren van de kolonies enz...). In het geval van de Ronde Put moet wel vermeld worden dat de kolonie zich blijkbaar verplaatst heeft naar het Reuzels Moer, net over de Nederlandse grens (pers. meded. Frans Daemen).

In Vlaanderen worden echt grote kolonies in heidevennen tegenwoordig nog maar zelden gevonden. De enige kolonie van betekenis in 2001 bevond zich op het militair domein van Houthalen-Helchteren (2165 - 2500 paren).

Kokmeeuwen laten echter ook andere natuurlijke biotopen, zoals schorgebieden, meer en meer links liggen. Zo was er de afgelopen jaren een opvallende verschuiving van de grote Zwin-kolonie (3600 nesten in 1994, 25 in 2001) naar de voor- en achterhaven van Zeebrugge (resp. 2390 en 709 nesten in 2001).

Internationale context

De Europese broedpopulatie werd in 1985-1989 geschat op 1.782.000 - 2.082.000 paar (Isenmann et al. 1991). In de jaren '90 werd op Europees niveau een stabilisatie of

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
West-Vlaanderen								
Veurne - Decantatiebekkens	175-200	150	150	58	150-300	180	300	150-300
Knokke - Zwin	3600	3300	3500	3300	2800	650	280	25
Zeebrugge - Achterhaven	1607	425	400	300	437	1180	740	709
Zeebrugge - Voorhaven	250	250	250	1125	938	645	1880	2390
Oostende - Achterhaven	0	0	0	0	1	1	0	0
Oost-Vlaanderen								
Sint-Kruis-Winkel - Sidmar	2000	1317	1060	1200	GG	50	GG	3000
Zelzate - Callemansputte	1000	1000	1000	100	0	0	0	0
Moerbeke - Suikerfabriek	288	62	255	60-80	60-80	80	51-100	0
Lokeren - Molsbroek	2200	2500	3000	1800	2000-2200	2100	1500-2000	1800-2000
Antwerpen Linkeroever (+ Melsele, Doel, Zwijndrecht,...)	3200	3290	2300	35	271-500 (1)	1050-1600	3000-4000	2970
Antwerpen								
Antwerpen - Hooge Maey	3000	3000	3000	3025	3000	3000	3000	900
Zandvliet - Zandvlietsluis (2)	GG	GG	GG	GG	GG	1000	1500	1500-2000
Antwerpen - Groot Buitenschoor	GG	GG	GG	75	GG	GG	GG	GG
Kalmthout - Stappersven	40-50	0	0	0	0	0	0	0
Brecht - Groot Schietveld	50-120	30	20	12-15	1	50	25	0
Pulderbos - Krabbelshof	500-600	500-1000	700-1000	700-1100	600-900	500-600	500-600	0
Mol-Postel - Ronde Put	400	600	600	250	150	50	0	0
Wintam - Zuidelijk + Noordelijk Eiland	0	0	1	0	0	0	1	0
Lichtaart - Zwart Water	0	0	0	0	0	125	330-600	560
Arendonk - De Braekeleer	0	0	0	50-60	50-60	50-60	0	0
Mol - Zandwinning	0	0	0	0	0	0	11-25	GG
Vlaams-Brabant								
Tienen - Bezinkingsputten suikerfabriek	105-110	40	50	30-35	70-80	10-15	50-100	12
Limburg								
Genk - De Maten	1	GG	0	0	0	0	0	0
Genk - Ford	GG	450	550	350-400	400	0	0	0
Lommel - Vieille Montagne	GG	300	300	250-300	0	0	0	0
Houthalen-Helchteren-Meeuwen - Schietterreinen (3)	GG	650-800	365	GG	34	530-580	1100	2165-2000
Ham	GG	1500	2000	1500-2000	1500-2000	1000-1500	1000-1500	1500-1700
Hasselt - Borggrave	GG	GG	GG	230-235	255	0	1	0
Neeroeteren - Bergerven	0	0	0	4	0	0	0	0
Bokrijk - Het Wik	0	0	0	0	150-165	20-25	0	2
Heusden-Zolder - Mangelbeekvallei	GG	GG	GG	350-375	0	0	0	0
Hasselt - Containerpark	0	0	0	0	0	GG	30	45
Maasmechelen - Gravelco	0	0	0	0	0	2	2	GG
Neerpelt	0	0	0	0	0	0	4-10	GG
Atlshok F594A (Maasvallei)	0	0	0	0	0	0	2	GG

(1) = gegevens enkel van de Putten (21) + Doelvlakte

(2) = kolonie pas vrij laat ontdekt

(3) = verschillende natuurlijke vennen gegroepeerd

GG = geen gegevens/no data

Tabel 2. Aantal broedparen van Kokmeeuw in Vlaanderen per kolonie, periode 1994-2001.
Table 2. Number of breeding pairs of Black-headed Gull in different colonies in Flanders, 1994-2001.

Broedkolonie van Kokmeeuw *Larus ridibundus* en Zwartkopmeeuw *Larus melanoleucus* in de voorhaven van Zeebrugge (Foto: Misjel Decler)

lichte afname gemeld (Hagemeijer & Blair 1997), hoewel de trends sterk kunnen verschillen van land tot land. In Nederland werd de totale Kokmeeuw-populatie in 1999 geschat op 137.000 paar (Van Dijk et al. 2001). Dit is nog steeds een aanzienlijk aantal in vergelijking met het Vlaamse broedbestand, maar niettemin een halvering van de populatie in minder dan 20 jaar tijd. In de eerste helft van de jaren '80 telde men bij onze noorderburen immers nog 225.000 - 275.000 paar ! Het dieptepunt werd er 10 jaar geleden reeds bereikt (132.000 paar in 1993, Van Dijk et al. 1996); de laatste jaren blijft de populatie ook daar min of meer stabiel rond de 135.000 paar (Van Dijk et al. 2001). In Frankrijk bestond de totale populatie in 1998 uit 38.000 - 40.000 broedparen wat neerkwam op een stabilisatie van de aantallen sinds 1988. De

Kokmeeuw *Larus ridibundus* met kuiken (Foto: Misjel Decler)

laatste jaren wordt evenwel weer een lichte afname gemeld (Yésou & Isenmann 2001). In Duitsland daalt de populatie langs de Baltische kust, maar stijgt ze langs de Noordzee-kusten (Hälterlein et al. 2000).

Uit dit alles blijkt dat de algemeen (sterk) stijgende trend van de meeste meeuwensoorten in Europa voorbijgegaan is aan de Kokmeeuw. De reden hiervoor is niet zo duidelijk. Plaatselijk heeft – zoals reeds eerder vermeld – menselijke verstoring zeker een rol gespeeld in de achteruitgang van vooral binnenlandse kolonies. Maar er is meer aan de hand. Uit onderzoek uitgevoerd in Nederland bleek immers dat het reproductief succes van binnenland-kolonies (in het geval van Vlaanderen de natuurlijke kolonies) significant lager was dan dat van kolonies gelegen aan de Waddenkust of in het Deltagebied (Stienen et al. 1998). Dit lager reproductief succes werd veroorzaakt door een combinatie van predatie van eieren en jongen door o.a. de Vos *Vulpes vulpes* en de lagere beschikbaarheid van voedsel waardoor ook oudere jongen nog door uithongering stierven op het nest. De hier aangehaalde oorzaken liggen mogelijk ook aan de basis van de verschuiving naar industriële terreinen in Vlaanderen. Toch is het niet duidelijk of die verschuiving alleen kan toegeschreven worden aan het verslechteren van de lokale condities dan wel aan de eventueel betere condities op de industrieterreinen. Net als in vele andere Europese landen is het erg moeilijk vast te stellen welke (combinatie van) factoren nu precies aan de basis liggen van de achteruitgang van

bepaalde kolonies. Degelijke monitoringsprogramma's die ook het reproductief succes meten in verschillende, verspreide kolonies kunnen hier mogelijk een oplossing bieden.

Het blijft erg moeilijk te voorspellen hoe het de Kokmeeuw in de komende jaren zal vergaan in Vlaanderen. Ten eerste is er de voortdurende uitwisseling met de soms erg grote kolonies net over de Nederlandse grens wat bij ons kan resulteren in plotse stijgingen en dalingen. Kolonies verschijnen soms uit het niets, maar kunnen het volgende jaar even snel weer verdwenen zijn. Daarenboven is door de verschuiving van de

kolonies in de richting van grote opspuitingen en industrieterreinen de soort nog meer onderhevig aan grote schommelingen aanzien dergelijke terreinen over het algemeen geen lang leven beschoren zijn.

ZWARTKOPMEEUW -

Aantalsevolutie

Het verhaal van de Zwartkopmeeuw verschilt fundamenteel van dat van de Kokmeeuw in die zin dat het hier een echt succesverhaal betreft van een soort die vooral de laatste 10 jaar aan een enorme opmars bezig is in Europa (Hagemeijer & Blair 1997).

In Vlaanderen dateert het eerste broedgeval van 1964 in Lichtaart in de provincie Antwerpen (Bekaert 1988). Tot 1976 kwamen daar tot zeven maal toe 1-2 paartjes tot broeden. In 1967 broedde waarschijnlijk een eerste paar in het Zwin (Lippens 1968), het begin van een succesvolle vestiging vanaf 1969. Sinds dat jaar kwam de soort er vrijwel jaarlijks tot broeden met o.a. 15 broedparen in 1985, 13 in 1988 en 28 in 1996 om een hoogtepunt te bereiken in 1998 met 82 broedparen (Lippens 1972, Bekaert 1988, Guido Burggraeve pers. meded., Renaud Flamant pers. obs.). In 2001 kwamen hier voor het eerst sinds ruim 30 jaar geen Zwartkopmeeuwen meer tot broeden.

Tot 1990 kwam de totale Vlaamse populatie niet of nauwelijks boven de 20 broedparen (Figuur 6) (Bekaert 1988, Meininger & Bekhuis 1990). Van dan af gingen de aantal-

Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* (Foto: Marcel Vos)

Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* (Foto: Marcel Vos)

len echter snel de hoogte in: 56 broedparen in 1992 (waaronder 45 broedparen op de Hooge Maey te Lillo in Antwerpen), 123 in 1996 (waarvan het grootste deel in de provincie Antwerpen), 93 in 1997 (46 broedparen in een kolonie te Kwaadmechelen-Ham, Limburg) en 275 in 1998 (waaronder 150 op een industrieterrein in Lillo). De jaren hierop volgend neemt het belang van het Antwerpse havengebied nog toe. In 1999 broedden er maar liefst 410 broedparen in Zandvliet aan de Zandvlietsluis wat het Vlaamse totaal voor dat jaar bracht op 480. In 2000-2001 volgt dan een lichte afname tot telkens ongeveer 300 broedparen. De belangrijkste kolonies waren toen nog steeds de kolonie aan de Zandvlietsluis (160 nesten in 2001) en ook deze van de Zeebrugse voorhaven (90 nesten in 2000). In 2000 kwam de Zwartkopmeeuw al op 14 verschillende locaties tot broeden. Het voorlopige absolute hoogtepunt wordt gevestigd in 2002 met alleen al aan de Zandvlietsluis minstens 1100 paar (Renaud Flamant pers. obs.); dit is meteen de grootste kolonie ooit in Noordwest-Europa!

Internationale context

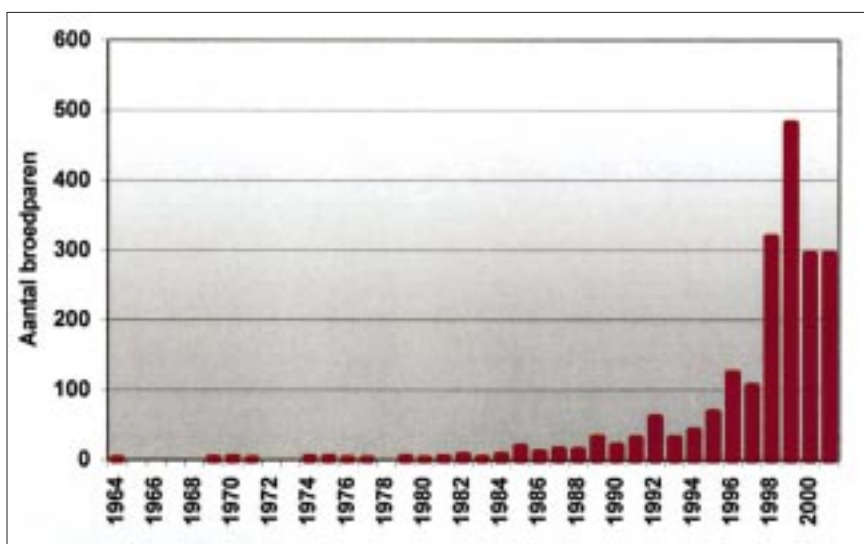
Het is duidelijk dat de Zwartkopmeeuw aan een enorme opmars bezig is in Vlaanderen (zie ook Meininger & Flamant 1999). Ook in andere Europese landen wordt een dergelijke trend vastgesteld (Széll & Bakacsí 1996, Karauz & Kiraç, Goutner et al., Chytil, Fritze, Boschert, Sadoul & Raevel 1999). De oorsprong van deze expansie moet o.a. gezocht worden in een gedeeltelijke emigratie van Zwartkopmeeuwen uit de omgeving van de Zwarte Zee in de Oekraïne. Sinds de jaren

'30 was daar zowat de gehele wereldpopulatie van de Zwartkopmeeuw gevestigd in slechts enkele, gigantische kolonies. In de jaren '80 broedden daar meer dan 200.000 paren. In de jaren '90 schommelden de aantallen er rond 50.000 paren (Ardamatskaya 1999). Reeds in de jaren '50 ontstond er een sterke expansiedrift in west-noordwestelijke richting. Opvallend is dat veel centraal-Europese landen zo goed als 'overvlogen' werden en dat de soort zich heeft gericht op landen die ten minste ten dele aan zee grenzen (Hagemeyer & Blair 1997).

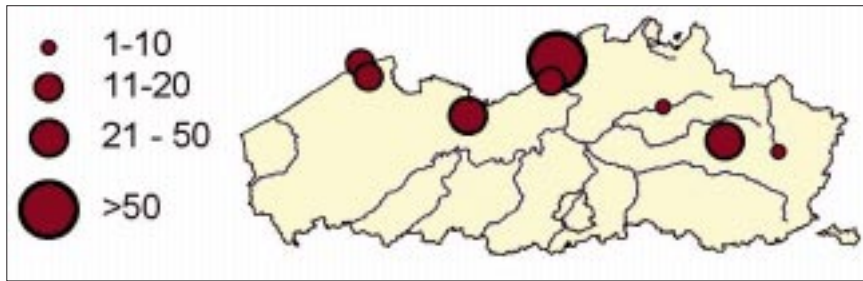
De Vlaamse populatie Zwartkopmeeuwen kan onmogelijk los gezien worden van deze van het Nederlandse Deltagebied (Meininger & Flamant 1999). Er is doorheen de jaren een grote uitwisseling tussen de

bestaande kolonies en zo blijkt dat de Belgisch-Nederlandse broedpopulatie zich in 2002 vanuit vele kolonies bijna volledig heeft verplaatst naar één enkele locatie aan de Zandvlietsluis. Een populatietrend kan dan ook best voor beide regio's samen bepaald worden, wat niet wegneemt dat Vlaanderen dezelfde stijgende lijn vertoont. Figuur 8 geeft de gecombineerde gegevens weer voor de periode 1979-2001. Op die manier bekeken, stijgt de populatie exponentieel en werden in 2001 reeds 1800 broedparen genoteerd. Voor meer informatie omtrent de evolutie in het Deltagebied in vergelijking met deze in Vlaanderen verwijzen we naar Meininger & Flamant (1999) en Meininger & Strucker (2001).

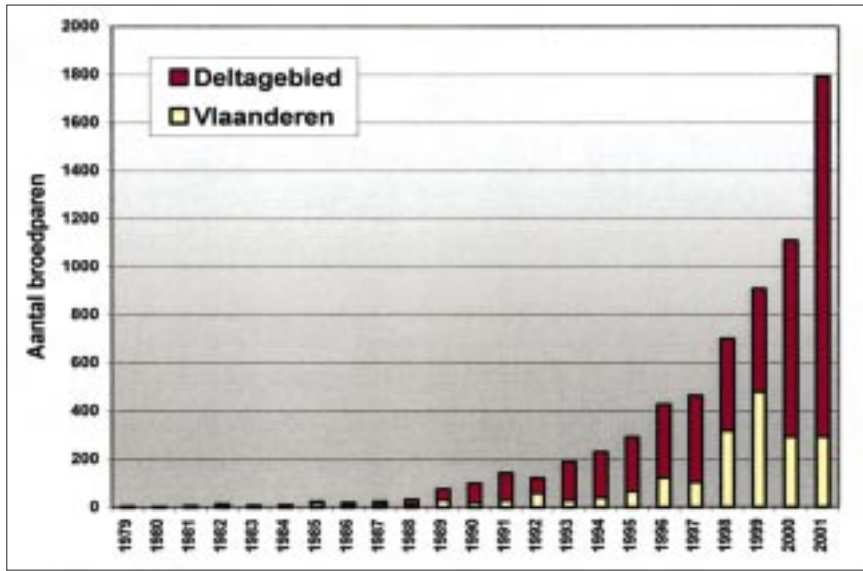
Alle Zwartkopmeeuwen in Vlaanderen broeden in Kokmeeuwkolonies, met een zeer duidelijke voorkeur voor niet te vochtige gebieden. Meer nog dan de Kokmeeuwen vestigen de Zwartkopmeeuwen zich in niet-natuurlijke habitats zoals opgespoten terreinen. Het overgrote deel is in de drie havengebieden (Antwerpen, Zeebrugge en Gent) rond de Schelde te vinden. Echt grote binnenlandkolonies zoals bij de Kokmeeuw treft men bij deze soort niet aan, uitgenomen de kolonie in Kwaadmechelen die tot 46 paren gehuisvest heeft. Voor wat Vlaanderen aangaat zou het aanbod van geschikte doch tijdelijke broedgebieden, gecreëerd door havenuitbreidingen, van beslissende aard kunnen zijn voor het behoud van het Vlaamse deel van deze grensoverschrijdende binationale populatie. In tegenstelling tot de Kokmeeuw is het

Figuur 6: Evolutie van het aantal broedparen van Zwartkopmeeuw in Vlaanderen in 1964-2001.
Figure 6: Evolution of the number of breeding pairs of Mediterranean Gull in Flanders during the period 1964-2001.

Figuur 7: Verspreiding en aantallen broedparen van de Zwartkopmeeuw in Vlaanderen in 2001
Figure 7: Distribution and number of breeding pairs of Mediterranean Gull in Flanders in 2001

Figuur 8: Aantalsontwikkeling van de Zwartkopmeeuw in het Nederlandse Deltagebied en Vlaanderen, gegevens gedeeltelijk naar Meininger & Strucker (2001)
Figure 8: Breeding numbers of Mediterranean Gull in the Dutch Delta-area and in Flanders, partly based on Meininger & Strucker (2001)

voor deze soort nagenoeg zeker dat de stijgende trend van de Belgisch-Nederlandse populatie zich de komende jaren nog zal verderzetten. De expansie is in vele Europese landen nog in volle gang en lijkt nu op volle snelheid te zijn gekomen. Op naar de 2000 broedparen in Vlaanderen en Nederland?

STORMMEEUW

Aantalsevolutie en verspreiding

De Stormmeeuw broedde voor het eerst in Vlaanderen in 1924: 1 paar in het Zwin te Knokke (Lippens & Wille 1972). Daarna bleef het wachten tot 1976 vooraleer de soort weer tot broeden kwam, opnieuw in het Zwin. Sindsdien is de Stormmeeuw hier een jaarlijkse broedvogel met 1-2 paar. In 1994 werd voor het eerst ook een broedpaar vastgesteld in de Voorhaven te Zeebrugge. Vanaf dan broedt de soort hier jaarlijks en namen de aantallen geleidelijk toe (Figuur 9) (Seys et al. 1998). Vanaf 1997 komt de soort ook tot broeden in Overpelt in de provincie Limburg. In de daaropvol-

gende jaren werd de Stormmeeuw in Limburg op 6 verschillende locaties vastgesteld met o.a. 6 broedparen op de terreinen van Union Minière te Overpelt in 2000. De voorhaven van Zeebrugge behield echter zijn status van belangrijkste broedplaats (o.a. 21 en 20 broedparen in 2000 en 2001). Vermeldenswaardig is verder dat in 2001 de soort ook voor het eerst tot broeden kwam in het Antwerpse havengebied, meer bepaald op de Linkerschelde-oever aan de (toen stilgelegde) bouwwerf van het Deurganckdok. De totale Vlaamse populatie kon in 2001 geschat worden op 36-43 broedparen.

Nationale en internationale context

In Wallonië doet de soort het iets beter dan in Vlaanderen met meer dan 40 broedparen aan het eind van de jaren '90 (o.a. langs de Maas in Luik en vooral in de vallei van de Haine te Obourg in Henegouwen, pers. meded. H. Duffourny, zie ook Devillers et al. 1988).

De Stormmeeuw is een broedvogel van Noord-Europa (Hagemeijer & Blair 1997) die in Vlaanderen de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied bereikt. Gezien de terugval in o.a. Nederland (van 7900 paren in 1992 tot 5800 in 1999), vooral in het Waddengebied (Van Dijk et al. 2001), valt te ver-

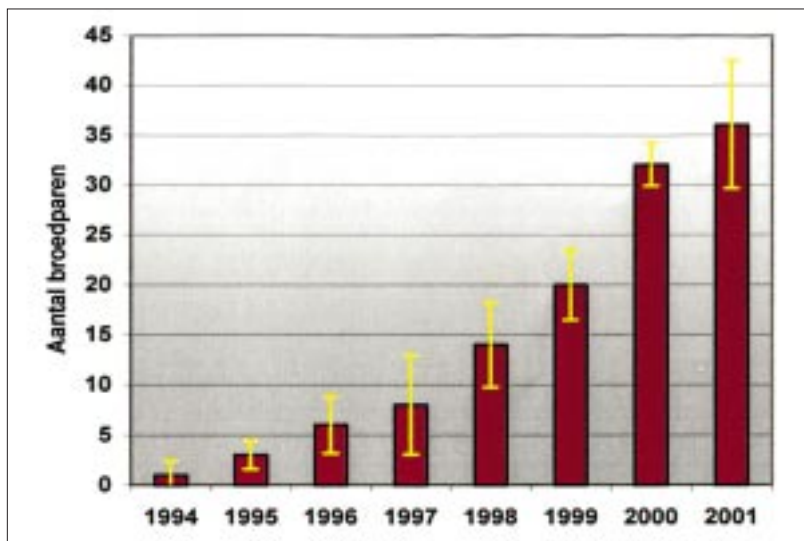

Stormmeeuw *Larus canus* op broedplaats in de voorhaven van Zeebrugge (Foto: Guido Orbie)

wachten dat de aantallen in Vlaanderen, hoewel in stijgende lijn, hier marginaal zullen blijven.

Dankwoord

Dit artikel kon niet tot stand komen zonder de hulp van vele vrijwillige medewerkers aan o.a. het broedvogelatlas- en het BBV-project. Het is dan ook gepast hen hierbij hartelijk te bedanken! Ook enkele kritische nalezers van eerdere versies van dit artikel, Geert Spanoghe, Koen Devos, Dirk Symens en Koen Leysen, wenssen we hier te bedanken.

Figuur 9: Evolutie van het aantal broedparen van Stormmeeuw in Vlaanderen in 1994-2001.

Figure 9: Evolution of the number of breeding pairs of Common Gull in Flanders, 1994-2001.

Referenties

- Anselin A. & K. Devos, 1992. *Populatieschattingen van broedvogels in Vlaanderen. Periode 1989-1991*. Vlaamse bijdrage tot het ICBP-Project 'Conservation of Dispersed Species in Europe'. Rapport Vlavico.
- Anselin A., K. Devos & E. Kuijken, 1998. *Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Vlaanderen in 1995 en 1996*. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 98/09, Vlavico rapport 98/01.
- Anselin A., K. Devos, T. Defoort & G. Vermeersch, 2000. *Project Vlaamse Broedvogelatlas 2000-2003 – Uitgebreide methode-handleiding*, Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Ardamatskaya T.B., 1999. Breeding sites of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* in the countries of the former Soviet Union. In: Meininger P.L., W. Hoogendoorn, R. Flamant & P. Raavel (Eds.) *Proceedings of the 1st International Mediterranean Gull Meeting*, Le Portel, Pas-de-Calais, France, 4-7 September 1998: 19-24. EcoNum, Bailleul.
- Bekaert L., 1988. Nieuwe broedplaatsen van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in Oost-Vlaanderen in 1987, met een overzicht van alle broedgevallen in Vlaanderen. *Oriolus* 54: 166-169.
- Boschert M., 1999. Population trends and status of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* as a breeding bird in Germany. In: Meininger P.L., W. Hoogendoorn, R. Flamant & P. Raavel (Eds.) *Proceedings of the 1st International Mediterranean Gull Meeting*, Le Portel, Pas-de-Calais, France, 4-7 September 1998: 43-46. EcoNum, Bailleul.
- Chytil J., 1999. The present status of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* in the Czech Republic, with notes on Slovakia. In: Meininger P.L., W. Hoogendoorn, R. Flamant & P. Raavel (Eds.) *Proceedings of the 1st International Mediterranean Gull Meeting*, Le Portel, Pas-de-Calais, France, 4-7 September 1998: 39-40. EcoNum, Bailleul.
- Cuypers J., 1979. De Snekensvijver. *Bulletin B.N.V.R.* 26: 75-77
- Devillers P., W. Roggeman, J. Tricot, P. del Marmol, C. Kerwijn, J.P. Jacob & A. Anselin, 1988. *Atlas van de Belgische broedvogels*, Brussel, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.
- Devos K. & A. Anselin, 1996. *Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Vlaanderen in 1994*. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 96/20, Vlavico rapport 96/1.
- ESRI, 1996. Arcview 3.2.
- Fritze E., 1999. Status of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* as a breeding bird in Denmark. In: Meininger P.L., W. Hoogendoorn, R. Flamant & P. Raavel (Eds.) *Proceedings of the 1st International Mediterranean Gull Meeting*, Le Portel, Pas-de-Calais, France, 4-7 September 1998: 41-42. EcoNum, Bailleul.
- Goutner V., H. Jerrentrup, S. Kazantzidis & K. Poirazidis, 1999. Population trends distribution, ring recoveries and conservation of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* in Greece. In: Meininger P.L., W. Hoogendoorn, R. Flamant & P. Raavel (Eds.) *Proceedings of the 1st International Mediterranean Gull Meeting*, Le Portel, Pas-de-Calais, France, 4-7 September 1998: 31-37. EcoNum, Bailleul.
- Hagemeyer E.J.M. & M.J. Blair (Eds.), 1997. *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their distribution and abundance*. T & A D Poyser, London.
- Hälterlain B., P. Südbeck, W. Knief & U. Köppen, 2000. Brutbestandsentwicklung der Küstenvogel an Nord- und Ostsee unter besonderer Berücksichtigung der 1990er Jahre. *Vogelwelt* 121: 241-267.
- Karauz S. & C. Kiraç, 1999. Breeding, wintering and migration of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* in Turkey. In: Meininger P.L., W. Hoogendoorn, R. Flamant & P. Raavel (Eds.) *Proceedings of the 1st International Mediterranean Gull Meeting*, Le Portel, Pas-de-Calais, France, 4-7 September 1998: 25-29. EcoNum, Bailleul.
- Lippens L., 1968. Nidification probable de la Mouette mélanocéphale, *Larus melanocephalus*, au Zwin. *Le Gerfaut* 58 : 163.
- Lippens L. & H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels van België en West-Europa*. Tiel, Lannoo.
- Meininger P.L. & J.F. Bekhuis, 1990. De Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* als broedvogel in Nederland en Europa. *Limosa* 63: 121-134.
- Meininger P.L. & R. Flamant, 1999. Breeding populations of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* in the Netherlands and Belgium. In: Meininger P.L., W. Hoogendoorn, R. Flamant & P. Raavel (Eds.) *Proceedings of the 1st International Mediterranean Gull Meeting*, Le Portel, Pas-de-Calais, France, 4-7 September 1998: 47-54. EcoNum, Bailleul.
- Meininger P.L. & R.C.W. Strucker, 2001. *Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2000*. Rijksinstituut voor Kust en Zee, Rapport RIKZ/2001.015.
- Paulussen J.A. & A.F. De Bont, 1982. A census of the Black-headed gull *Larus ridibundus* in Belgium. *Le Gerfaut* 72: 355-366.
- Sadoul N. & P. Raavel, 1999. Distribution, population trends and status of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* as a breeding bird in France. In: Meininger P.L., W. Hoogendoorn, R. Flamant & P. Raavel (Eds.) *Proceedings of the 1st International Mediterranean Gull Meeting*, Le Portel, Pas-de-Calais, France, 4-7 September 1998: 55-57. EcoNum, Bailleul.
- Seys J., J. Van Waeyenberge, K. Devos, P. Meire & E. Kuijken, 1998. The recent expansion of breeding gulls along the Belgian North Sea coast. *Sula* 12(4): 209-216.
- Stienen E.W.M., F.A. Arts, P. De Boer, W.J. Beeren & F. Majoor, 1998. Broedresultaten van Kokmeeuwen in Nederland in 1997. *Sula* 12(1): 1-11.
- Stienen E.W.M., J. Van Waeyenberge, H.J.P. Vercruyse, 2002. Zilvermeeuw *Larus argentatus* en Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus* als broedvogels in Vlaanderen. *Natuur.oriolus* 68 (3): 104-110
- Széll A. & G. Bakacsi, 1996. A szerezcsensirőly (*Larus melanocephalus*) fészkelési viszonyai Magyarországon (The breeding of Mediterranean Gull in Hungary), *Tozok* 1(3): 105-115.
- Van den Brink H., A. Van Dijk, B. Van Os & P. Venema, 1996. *Broedvogels van Drenthe*, Van Gorcum, Assen.
- Van Dijk A.J., F. Hustings, H. Sierdema & T. Verstraet, 1996. *SOVON Broedvogelverslag 1993*. SOVON-monitoringsrapport 1996/02. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Van Dijk A.J., M.J.T. Van der Weide, R. Kleefstra, D. Zoetebier & C. Plate, 2001. *Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1999*. SOVON-monitoringsrapport 2001/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Vesseem J. & P. Meire, 1990. *Vlaamse bijdrage tot de Europese broedvogelatlas*. Uitgave Instituut voor Natuurbehoud en Rijksuniversiteit Gent, i.s.m. Vlavico, 56 pp.
- Vermeersch G., K. Devos & A. Anselin, 2000. *Soortenhandleiding project Vlaamse broedvogelatlas 2000-2003*, Nota I.N. 2000.2, Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Yésou M. & P. Isenmann, 2001. La nidification de la Mouette rieuse *Larus ridibundus* en France. *Ornithos* 8(4) : 136-149.